

безпечення відповідності цільових орієнтирів контролю потребам антикризового управління, окреслюючи таким чином контрольовані об'єкти та межі застосування контролю. Принцип законності – ключовий принцип контролю, який вимагає від суб'єкта внутрішнього контролю точного дотримання норм і правил, встановлених чинним законодавством. З одного боку, це стосується оцінки контрольованих об'єктів, яка має спиратися на норми закону, виключаючи вільні або поверхові його тлумачення. З іншого боку, цей принцип вимагає від суб'єкта контролю дотримання вимог законодавства і нормативно-правових актів, що визначають його повноваження і відповідальність.

Принцип компаративності виходить за межі розглянутих груп. Стосовно нього треба зауважити, що зазвичай зміст цього принципу зводиться до вимог щодо застосування у внутрішньому контролі прийомів порівняння контрольованих об'єктів за попередньо визначеними параметрами. Найчастіше порівнюються фактичні значення показників з їх нормативними або плановими значеннями. Базою порівняння можуть бути також попередні, найкращі (еталонні) та середні значення контрольованих показників. На відміну від порівняння компаративність ґрунтується на здатності людини порівнювати та зіставляти явища ментального досвіду і об'єктивного сприйняття контрольованої ситуації. Принцип компаративності передбачає застосування у внутрішньому контролі методів компаративної оцінки не лише матеріальних або монетарних об'єктів контролю, а й прийнятих рішень, результатів реалізації цих рішень, економічних ситуацій, що склалися внаслідок відповідних контрольних дій, тощо. Отже, у внутрішньому контролі принцип компаративності доцільно розглядати як вимогу щодо виявлення і оцінки необмеженого кола кількісних і якісних характеристик об'єктів контролю, а також об'єктивних і суб'єктивних чинників впливу на контрольовані об'єкти, зважаючи на потреби антикризового управління підприємством.

Вимоги до якості та своєчасності надходження інформації стосовно об'єкта внутрішнього контролю визначаються принципами, до яких належать принципи об'єктивності, репрезентативності, повноти, достовірності, оперативності, перманентності, своєчасності, превентивності тощо. Зага-

лом ці принципи можна визначити як такі, що застосовуються у контрольному процесі незалежно від цільового спрямування і особливостей контрольованого об'єкту. Для забезпечення реалізації принципів оперативності, перманентності, своєчасності та превентивності внутрішньогосподарського контролю доцільно побудувати систему моніторингу найбільш важливих економічних показників, диференційованих за центрами відповідальності.

Висновки

У системі антикризового управління пріоритетним завданням внутрішнього контролю є виявлення та усунення кризових загроз. Відповідно до цього виникає необхідність поглиблення концептуальних засад контролю шляхом введення концепції мультиплікації негативного впливу кризових чинників внаслідок поєднання операційних і фінансових ризиків. Концепція мультиплікації спрямовує антикризове управління на поєднання оперативного контролю операційних ризиків із превентивним контролем фінансових ризиків. Пропозиції щодо групування та послідовності реалізації принципів регулювання внутрішнього контролю спрямовані на поліпшення організації контрольного процесу.

Список використаних джерел

1. Бардаш С.В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень: монографія / С.В. Бардаш. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 312 с.
2. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: [монографія] / Н.Г. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
3. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія / Є.В. Калюга. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
4. Максимова В.Ф. Контроль в управлінні економічними процесами на підприємстві: [навч. посібник] / В.Ф. Максимова. – Суми: ВТД «Університетська книга». – 2008. – 190 с.
5. Нападівська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 224 с.

УДК 336.22:504.55(477)

А.В. БОДЮК,
к.е.н., доцент, Київський університет управління та підприємництва

Економічні об'єкти обчислення надро-фіскального доходу

Обґрунтовані поняття надро-фіскального доходу, об'єкта господарського надрокористування, ресурсного об'єкта господарського надрокористування, фіскального і нефіскального надро-ресурсного продукту, платника надро-фіскального доходу.

Ключові слова: надра, корисні копалини, дохід, геологічний продукт, гірничий відвід, надрокористувач, фіскальний платіж.

Обоснованы понятия надро-фискального дохода, объекта хозяйственного недропользования, ресурсного

объекта хозяйственного недропользования, фискально-го и нефискального недро-ресурсного продукта, плательщика недро-фискального дохода.

Ключевые слова: *недра, полезные ископаемые, доход, геологический продукт, горный отвод, недропользователь, фискальный платеж.*

Substantiated notion of subsoil-fiscal income of the business subsoil, subsoil resources of the business, fiscal and fiscal resource, subsoil product, taxpayer subsoil -fiscal income.

Keywords: *subsoil, mineral resources, income, product geological, mining allotment, subsoil users fiscal payment.*

Постановка проблеми. Надра України належать до найбільш багатих серед держав світу на різні корисні копалини. Тому, зокрема, з розвитком економіки за умови оптимальності чинного механізму оподаткування надрокористувачів державний і місцевий бюджети мають перспективу у зростанні від них надходжень.

За Податковим кодексом України (ПКУ), у числі податкових платежів з надрокористувачів справляється (стаття 262) плата за користування надрами. Відповідно дано таке визначення: «Плата за користування надрами загальнодержавний платіж, який справляється у вигляді: плати за користування надрами для видобування корисних копалин; плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин» [1, с. 368].

Однак у ПКУ мають місце ряд неточностей, невідповідностей, ряд інших недоліків, які, на нашу думку, потрібно обґрунтувати і на законодавчому рівні відрегулювати, оскільки необхідно підняти рівень і фискальну значимість доходів держави від надрокористувачів та збільшити суми державних коштів на геологічне вивчення надр.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню проблем надроресурсної бази, доходів держави від надрокористування присвячені праці науковців: І.Д. Андрієвського, О.Б. Боброва, М.Д. Красножона, Б.І. Малюка, В.С. Міщенко, Б.З. Піріашвілі, Г.І. Рудька, Б.П. Чиркіна та ін. [2–6]. В їхніх публікаціях, зокрема, розглядаються у тій чи іншій мірі проблеми регулювання економічного механізму надрокористування. Але питання на предмет оновлення механізму нарахування доходів держави від надрокористувачів за надрові товари, відповідно товарно-грошові відносини між суб'єктами господарювання і державою, ними не розглядаються.

Метою статті є обґрунтування положень щодо сутності та визначення об'єкта нарахування фискальних доходів від надрокористувачів як суб'єктів господарювання, що платять державі за вилучені з надр поклади як товари.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети перш за все необхідно розібратися з формою і об'єктом нарахування плати надрокористувачів до бюджету та дати реальне визначення платежу, що справляється до державної скарбниці, оскільки необхідно підняти рівень і фискальну

значимість доходів держави від надрокористувачів та збільшити суми державних коштів на геологічне вивчення надр.

За ПКУ «Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів за умовою отримання ними спеціальної вигоди...». Податок трактується як обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платника податку [2, с. 6].

Отже, податок і збір (плата, внесок) належать до різних понять за назвою, змістом тощо. Тому до надрокористувача, що сплачує аналізований платіж, нелогічно застосовувати поняття платника податку, оскільки за офіційним визначенням плата (за користування надрами) не є податком.

Далі нелогічними є вирази у ПКУ: «Платники плати за користування надрами...»; «об'єктом оподаткування плати», оскільки плата не оподатковується, а розраховується за певними показниками об'єкта видобутих корисних копалин або погашення їх запасів.

У ПКУ також приводиться вираз «Порядок обчислення податкових зобов'язань з плати за користування надрами для видобування корисних копалин». Виходячи з того що податок і плата належать до різних за змістом понять, вираз «податкові зобов'язання з плати за користування надрами» також нелогічний.

Таким чином, у ПКУ мають місце ряд неточностей, невідповідностей, ряд інших недоліків, які, на нашу думку, потрібно обґрунтувати і на законодавчому рівні відрегулювати.

Для потреб визначення обсягу (кількості) видобутої корисної копалини (можливо розглядати і як майбутньої мінеральної сировини) та обсягу (кількості) погашених запасів корисних копалин застосовуються наступні регламентації.

Обсяг (кількість) відповідного виду видобутої корисної копалини визначається надрокористувачем у журналі обліку видобутих корисних копалин самостійно згідно з вимогами затверджених ним схем руху видобутої корисної копалини на виробничих ділянках та місцях зберігання з урахуванням: виду корисних копалин; складу вихідної продукції (майбутньої сировини); умов конкретного виробництва з видобування; особливостей технологічного процесу видобування; вимог до кінцевої продукції; нормативних актів.

Ці акти регламентують вимоги до відповідного виду товарної продукції гірничодобувних підприємств стосовно визначення: якості сировини та кінцевого з неї продукту; елементного вмісту основної та супутньої корисної копалини дослідженнями у певних лабораторіях. А лабораторії мають бути атестовані згідно з правилами уповноваження та атестації у державній метрологічній системі.

Залежно від природи видобутої корисної копалини (майбутньої мінеральної сировини) її кількість визначається в одиницях маси (кг, тонах) або об'єму (л, куб. м, тис. куб. м). Залежно від відповідного виду погашених запасів корисних копалин їхня кількість визначається також в одиницях маси або об'єму.

Показники обсягу або кількості погашених запасів корисних копалин визначаються надрокористувачем самостійно

з дотриманням вимог нормативно-правових актів з питань гірничого нагляду за раціональним використанням надр.

За Податковим кодексом України визначається такий показник, як база оподаткування надрокористувача. За базу оподаткування прийнято вартість обсягів видобутих у податковому (звітному) періоді корисних копалин (мінеральної сировини). Ця вартість окремо обчислюється для кожного виду корисної копалини (мінеральної сировини) для кожної ділянки надр на базових умовах поставки (склад готової продукції гірничодобувного підприємства) [2, с. 370].

Поняття бази, за словниковим тлумаченням, означає основу, підґрунтя, підставу для чого-небудь [7, с. 44]. Тобто база не є поняттям виміру. Нами пропонується замість поняття бази оподаткування застосовувати поняття надроресурсних продуктів як геолого-економічного об'єкта. По їхніх параметрах здійснюється нарахування суми фіскального зобов'язання надрокористувачів, оскільки поняття параметру належить до понять вимірювання [7, с. 520]. Розглянемо приклад визначення об'єкта та параметра нарахування плати за видобуті корисні копалини у тлумаченні Державної податкової служби України [11].

Визначення об'єкта та бази оподаткування платою за користування надрами для видобування вапняків, придатних для виробництва щебеню і карбонатного піску при здійсненні реалізації даної сировини («гірничої маси»), розглядається у такій редакції. Одним із методів вилучення корисних копалин з надр є використання вибухових матеріалів і процесів з метою як відокремлення, так і подрібнення гірських порід.

До категорії рваного каменю належать уламки гірської породи неправильної форми, які утворюються в результаті вибуху або подрібнення, зокрема будовий камінь довільної форми та щебенево-піщана суміш [9].

При добуванні в результаті вибуху утворюється суміш різноміжних уламків гірських порід, у тому числі таких видів товарної продукції, як камінь будовий та щебенево-піщана суміш. З метою підготовки такої суміші до реалізації шляхом її приведення до вимог стандартів, виконуються операції з класифікації уламків за розмірами, які підпунктом 14.1.150 пункту 14.1 статті 14 ПКУ віднесено до первинної переробки як складової господарської діяльності з видобування корисних копалин.

На підставі викладеного «гірничу масу», яка отримана в результаті вибухових робіт, є сумішшю уламків вапняку з розмірами, що відповідають піску вапняковому, щебеню вапняковому, каменю будовому вапняковому (товарному) і які відповідатимуть ознакам видобутої корисної копалини згідно з підпунктом 14.1.128 пункту 14.1 статті 14 ПКУ, після здійснення технологічних операцій, тобто після первинної переробки цієї «гірничої маси», уламки класифікуються за розміром.

Таким чином, при проведенні господарської діяльності з видобування корисних копалин, зокрема видобування сировини для будового каменю, надроресурсним продуктом (НРП) будуть видобуті корисні копалини, що оцінюються в натуральних і вартісних показниках, залежно від обсягу.

Узагалі, до НРП належать усі види гірських порід, придатність яких визначається державними стандартами. Щодо щебеневої продукції, зокрема до надроресурсного продукту, для обчислення надроресурсного доходу належать обсяги: карбонатного піску; щебенево-піщаної суміші; каменю будового. Ці поклади мають бути приведені до вимог стандартів якості шляхом класифікації за розмірами суміші уламків, що утворилися під час подрібнення.

Отже, повторимось, що надроресурсні продукти оцінюються параметрами обсягу: об'ємом (в куб. м, літрах); кількості (г, кг, т). За параметрами обсягу, цінами або тарифами визначаються відповідні вартісні показники для конкретних обчислень.

Висновки

Ряд положень чинної нормативної бази нарахування плати за користування надрами має певні недосконалості, що обумовлені, на наш погляд, нелогічними трактуваннями, граматичними недоопрацюваннями змісту понять і виразів.

Нами пропонується застосовувати поняття:

- надроресурсний дохід, замість плати за користування надрами;
- об'єкт господарського користування – надра, а точніше, наземне і підземне середовище, що обмежене гірничим відводом;
- ресурсний об'єкт господарського надрокористування, або надроресурсний об'єкт, який є частиною природних ресурсів надр (корисна копалина, порожнина);
- надроресурсний продукт (фіскальний і не фіскальний), що вилучається з надр, або порожнина, яка експлуатується;
- параметр як вимірник НРП для нарахування суми надроресурсного доходу;
- платник надроресурсного доходу замість платника плати за користування надрами для видобування корисних копалин.

Отже, підземне середовище, використання якого згадувалося у виробничих потребах, також належить до надроресурсних об'єктів.

Корисну копалину, погашені запаси корисних копалин, породи, родовище і підземне середовище слід розглядати як економічні об'єкти для виробничого використання і для обчислення надроресурсного доходу. Вони є й економічними требами в поняттях економічної геології.

Список використаних джерел

1. Про надра: Кодекс України від 27.07.94 № 132/94-ВР.
2. Податковий кодекс України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 496 с.
3. Малюк Б.І. Надрокористування у країнах Європи і Америки: довідн. вид. / Б.І. Малюк, О.Б. Бобров, М.Д. Красножон. – К.: Географіка, 2003. – 197 с.: іл. 90. – Бібліогр: С. 196–197.
4. Основи економічної геології: Навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. навч. закл. освіти / М.М. Коржнев, В.А. Михайлов, В.С. Міщенко [та ін.]. – К.: Логос, 2006. – 223 с.: іл. – Бібліогр: с. 218–222.

5. Рудько Г.І., Плотніков О.В., Курило М.М., Радованов С.В. Економічна геологія родовищ залізистих кварцитів. – К.: «Академпрес», 2010. – 272 с.

6. Вітенко О., Коваленко Г. Плата за користування надрами / Вісник податкової служби. – 2012. – №14. – С.18–19.

7. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів / За заг. ред. д.ф.н., проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 832 с.

8. Лист Державної податкової служби України від 01.11. 2012 №4536/О/61–12/15–2116: Про надання індивідуальної податкової консультації з плати за користування надрами.

9. Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ будівельного й

облицювального каменю, затвердженої наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин при Міністерстві екології та природних ресурсів України від 16.12.2002 №199, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30.01.2003 за №78/7399.

10. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.94 №827 (із змінами і доповн.).

11. Лист ДПС України від 15.06.2012 №10092/6/15–2116 «Про визначення об'єкту та бази оподаткування платою за користування надрами для видобування корисних копалин».

12. Рудько Г.І., Курило М.М., Радованов С.В. Економіко–геологічна оцінка родовищ корисних копалин. – К.: АДЕФ–Україна, 2011. – 384 с.

УДК 338

З.О. ІВАНОВА,
здобувач, Національна академія управління

Сутність туристичного потенціалу та його роль у розвитку вітчизняного народного господарства

У статті досліджено сутність поняття «туристичний потенціал» та визначено його роль у сучасних умовах господарювання, а також розглянуто основні складові туристичного потенціалу та їхнє значення для розвитку країни.

Ключові слова: туристичний потенціал, туризм, менеджмент туризму, туристична політика, управління розвитком туристичного потенціалу.

В статье исследована суть понятия «туристический потенциал» и определена его роль в современных условиях народного хозяйства, а также рассмотрены основные составляющие туристического потенциала и их значение для развития страны.

Ключевые слова: туристический потенциал, туризм, менеджмент туризма, туристическая политика, управление развитием туристического потенциала.

The article explores the essence of the concept of «tourism potential» and defined its role in the current conditions of the economy, as well as the basic components of the tourism potential and its importance for the development of the country.

Keywords: tourism potential, tourism, tourism management, travel policy, management of development of tourist potential.

Постановка проблеми. За останні два десятиліття процеси глобалізації, інформатизації, розвитку транспортних засобів у світі надали туризму стрімку динаміку розвитку, тому не виключено, що туризм найближчим часом стане однією з провідних світових галузей. У даний час для цього до-

статньо передумов, незважаючи на природні, соціальні та фінансово–економічні колізії, які неминуче зачіпають туристські світові потоки. Проте до теперішнього часу в сучасній науковій літературі немає однозначного визначення поняття «туристичний потенціал». Це поняття по–різному трактується не тільки окремими фахівцями, а й різними туристськими громадськими асоціаціями та міжнародними організаціями, що не може не викликати певних складнощів у вивченні даного поняття.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням управління туристичною сферою присвячено достатньо багато досліджень і публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, які розкривають різні аспекти існуючої проблеми. Серед них дослідження Г.В. Казачковської, Н.П. Кіркової, В.В. Хоршун, А.В. Дубової та ін. Окремі аспекти удосконалення та реалізації механізму державного управління розвитком туристичного потенціалу досліджуються у працях вітчизняних учених В. Гнилорібова, В. Малиновського, А. Мельника, А. Никифорова, Р. Рудницької, О. Стельмаха та ін.

Мета статті полягає у дослідженні сутності економічного поняття «туристичний потенціал» та визначенні його ролі в сучасних умовах господарювання.

Для України на сучасному етапі розвитку необхідність формування конструктивної рекреаційно–туристичної політики набуває дедалі більшої актуальності. Статистичні комітети багатьох країн, для яких доходи від туризму є вагомою часткою у внутрішньому валовому продукті (ВВП), активно займаються методологічними проблемами управління розвитком туристичного потенціалу, вітчизняні туристичні підприємства регу-